

Vedecká knižnica – prostriedok na podporu celoživotného vzdelávania

Ako sa dotkli zmeny v spoločnosti Štátnej vedeckej knižnice v Prešove

Závodská, Valéria

Štátna vedecká knižnica v Prešove

Úvod

Pojmy ako znalostná spoločnosť, informačná spoločnosť, konkurencieschopnosť, vzdelávanie, veda, výskum sú stredobodom pozornosti Lisabonskej stratégie z r. 2000, ktorá je **programom radikálnej obnovy Európskej únie v ekonomickej a sociálnej oblasti**. V r. 2005 síce došlo k revízii a korekcii jej pôvodného zámeru, ale poznatky a inovácie ako bijúce srdce európskeho hospodárskeho rastu zostávajú jedným z troch základných prioritných cieľov, ktoré chce dosiahnuť. Ak má akákoľvek vedecká či univerzitná knižnica v Európe naplniť motto kongresu IFLA a naozaj sa stať hnacím motorom pre rast ekonomiky, musí poskytovať služby rýchle, kvalitné a relevantné.

Miesto knižníc v celoživotnom vzdelávaní

Téma celoživotného vzdelávania (ďalej CŽV) už niekoľko desaťročí rezonuje vo všetkých oblastiach spoločenského života, ale v posledných rokoch vďaka prudkému rozvoju informačných a komunikačných technológií je v centre pozornosti politických strán, vládnych orgánov, vzdelávacích inštitúcií, mimovládnych organizácií na štátnej i medzinárodnej úrovni¹. Nie všetky doteraz prijaté materiály o celoživotnom vzdelávaní však dávajú dostatočný priestor knižniciam, skôr prehliadajú ich úlohy v stratégii CŽV.

EBLIDA (Európsky výbor knižničných, informačných a dokumentačných asociácií) ako dôležitá lobistická organizácia sa výrazne angažuje pri obhajovaní záujmov knižníc aj v oblasti CŽV a tvrdí, že knižnice majú mať kľúčové miesto pri podpore vzdelávania v jeho širšom zmysle ako oficiálnej činnosti inštitúcie a neformálne aj v spoločnosti. EBLIDA pevne verí, že knižnice majú zohrávať v rozvoji stratégie CŽV základnú úlohu.

Myšlienka CŽV zahŕňa schopnosť a spôsobilosť aktívne a samostatne vyhľadávať informácie a osvojovať si poznatky. Tradičný spôsob výučby na školách musí byť preto doplnený fondmi a informáciami dostupnými v knižniciach a iných zbierkových inštitúciách. Tie ponúkajú široký výber rôznych médií, ale zároveň aj profesionálne poradenstvo o technikách vyhľadávania informácií².

1 Bližšie JANOVSÁ, D.: Memorandum o celoživotnom vzdelávaní. In: *ITlib*, roč. 8, 2004, č. 3, s. 15-18.

2 Viac aj EBLIDA informuje. In: *Bulletin SAK*, roč. 10, 2002, č. 2, s. 70-76.

Stratégia celoživotného vzdelávania vypracovaná Európskou komisiou v Memorande celoživotného vzdelávania sa odráža v dvoch slovenských dokumentoch **Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15-20 rokov**, ktorý je známy pod názvom Milénium a hlavne v **Koncepcii celoživotného vzdelávania v Slovenskej republike**.

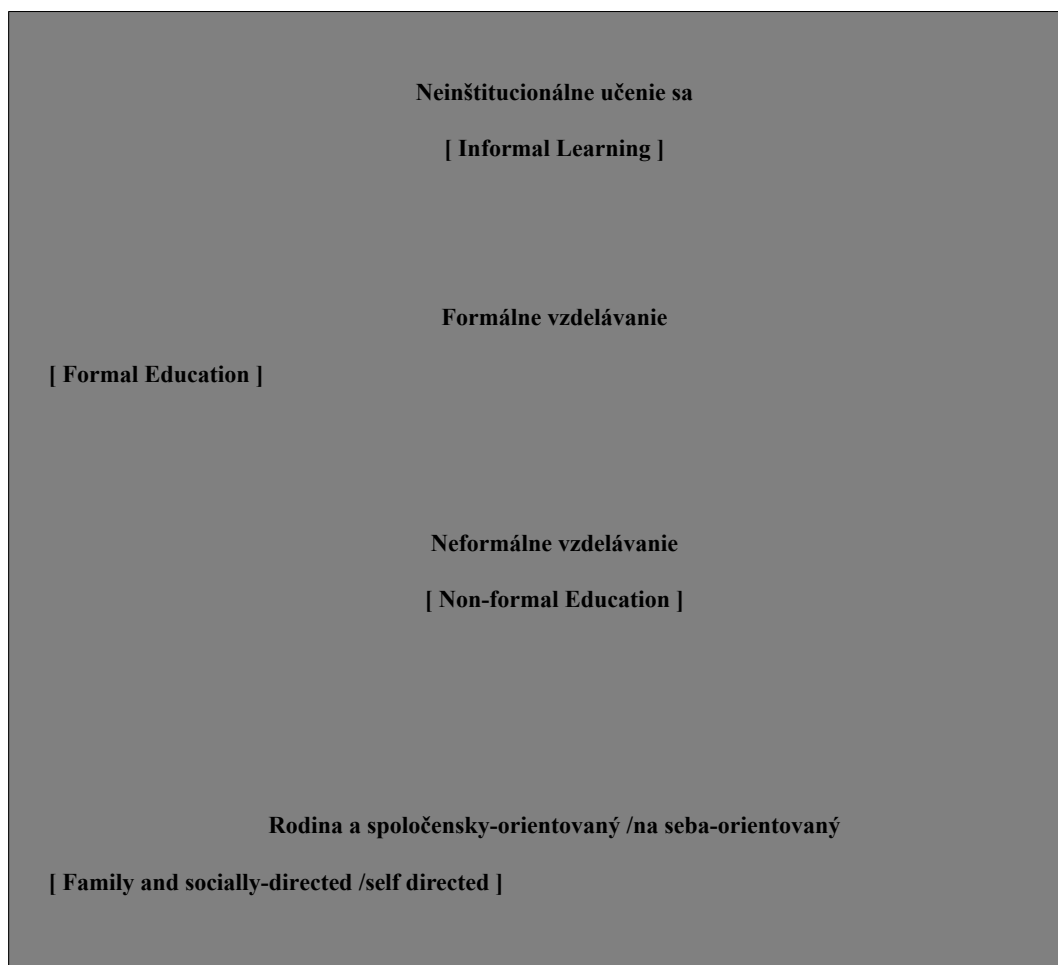
Vo všeobecnosti CŽV zahŕňa v sebe subsystém školského vzdelávania a subsystém mimoškolského vzdelávania, pričom v oboch subsystémoch ide o organizovanú činnosť cielenú na získanie vedomostí, schopností a zručností potrebných pre výkon konkrétnych činností. Prvý subsystém sa označuje ako *formálne vzdelávanie* a druhý ako *neformálne vzdelávanie*, pričom v oboch systémoch ide o inštitucionálne vzdelávanie. Európska komisia v poslednom období kladie zvýšený dôraz na činnosť vzdelávajúceho sa subjektu a k oboom uvedeným subsystémom pripája *informálne (neinštitucionálne) učenie sa* vychádzajúce z každodenných aktivít spojených s prácou, rodinou alebo voľným časom. Toto učenie sa nie je štruktúrované, nevedie k získaniu osvedčenia, je skôr príležitostné, nezámerné.

Koncepcia CŽV v Slovenskej republike definuje základné pojmy v oblasti celoživotného vzdelávania takto:

- **celoživotné učenie** - všetky aktivity učenia sa počas života s cieľom zlepšiť vedomosti, zručnosti a kompetencie v rámci personálnych, občianskych, sociálnych a/alebo zamestnaneckých perspektív;
- **formálne učenie** - učenie sa, ktoré obyčajne poskytujú školy v školskom systéme (inštitúcie pre vzdelávanie a výcvik). Je štruktúrované (podľa cieľov učenia, počtu hodín alebo podpory učenia sa) a vedie k získaniu osvedčenia. Formálne učenie sa je zámerné vzhľadom k perspektívam učiacich sa;
- **neformálne učenie** - učenie, ktoré neposkytujú školy, ale iné vzdelávacie ustanovizne a obyčajne nevedie k získaniu dokladu o vzdelaní. Je však štruktúrované (čo sa týka cieľov, počtu hodín alebo podpory učenia sa). Neformálne učenie je rovnako ako formálne učenie zámerné vzhľadom k perspektívam učiacich sa;
- **informálne učenie (neinštitucionálne)** - učenie vychádzajúce z každodenných aktivít jednotlivca spojených s prácou, rodinou alebo voľným časom. Nie je štruktúrované (podľa cieľov, počtu hodín alebo podpory učenia sa) a obyčajne nevedie k získaniu osvedčenia. Informálne učenie sa môže byť zámerné, ale najčastejšie nebýva zámerné, skôr je príležitostné – náhodné³.

Vzťahy medzi formálnym vzdelávaním, neformálnym vzdelávaním a informálnym (neinštitucionálnym) učením sa znázorňuje nasledujúca schéma:

³ Použitie základných termínov v Koncepcii sa opiera o ich výklad v slovníku, ktorý tvorí prílohu Správy EK k realizácii celoživotného vzdelávania/učenia sa v Európe (Brusel, 2001).

Pre dosiahnutie stanovených cieľov stratégie ČŽV na Slovensku je potrebné uskutočniť množstvo aktivít, okrem iného aj:

...podporovať a finančne stimulovať rozširovanie partnerstiev medzi vzdelávacími ustanovizňami, záujmovými vzdelávacími školskými zariadeniami, klubmi, občianskymi združeniami, neziskovými vzdelávacími organizáciami, podnikmi, výskumnými ústavmi, osvetovými centrami a knižnicami ako nástrojmi ČŽV na miestnej a regionálnej úrovni...

...pri vytváraní miestnych centier vzdelávania prednostne využívať už jestvujúce a fungujúce miestne ustanovizne - školy, osvetové zariadenia, kluby a najmä knižnice - integrovať ich sily a možnosti do subjektov, ktoré by mohli zabezpečovať aj občianske vzdelávanie a ďalšie služby napr. informačno-poradenské...

...využiť školy, informačné centrá mladých, miestne knižnice ako informačné centrá na lokálnej úrovni, dobudovať informačno-poradenské strediská pri úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny

a rozšíriť ich pôsobnosti ako služieb verejnosti, nielen pre klientelu úradov práce...

...podporovať vytváranie internetových a komunikačných sietí inštitúcií a ich iniciatív, posilňovať zapájanie verejných knižníc, múzeí, galérií, mimovládnych organizácií pracujúcich v oblasti vzdelávania a kultúry, charity a pod...⁴

Všetky typy knižníc sa svojim spôsobom podieľajú na celoživotnom vzdelávaní, niektoré v procese formálneho vzdelávania, iné v procese neformálneho vzdelávania a všetky aj v procese informálneho vzdelávania. V každom prípade sú knižnice inštitúcie, ktoré sa pohybujú na hranici medzi kultúrou a vzdelávaním, podľa typu knižnice je zrejmé, ktoré úlohy sú prvoradé. Ak však chápeme ČŽV ako neustály a nepretržitý proces učenia sa, každá knižnica má v tomto smere svoje nezastupiteľné miesto.

Spoločenské zmeny a ich odraz v činnosti Štátnej vedeckej knižnice v Prešove

Pojem celoživotné vzdelávanie sa častejšie začal používať v 2. polovici 20. storočia, pričom pohľad naň sa zmenil hlavne v 90. rokoch. Tie znamenali pre knižnice kvalitatívne nové obdobie, plné zmien, nových myšlienok a nových prístupov k vlastným aktivitám. Zmeny, ktoré nastali po r. 1989 sa bezpochyby dotkli každej knižnice na všetkých úsekoch jej činnosti. Nemyslím si, že knižnice boli na ne pripravené, ale museli sa s nimi vysporiadať, resp. dokázať na ne pozitívne reagovať, prispôbiť im svoje aktivity. Treba povedať, že zavádzanie zmien v knižniciach sa určite nezaobišlo, obrazne povedané „bez boľáčiek a slz“ a nie všetky novinky, ktoré priniesli zmenené spoločenské podmienky, boli dobré a knižniciam na osoh. V dôsledku toho niektoré rozhodnutia, ktoré knižnice urobili, neboli možno vždy najlepšie, ale v zmysle príslovia „Všetko zlé môže byť na niečo dobré“ sa snažili postupne vyvarovať chýb a nesprávnych rozhodnutí. Takýmto chybám vyplývajúcim z nevedomosti a nedostatku skúseností sa počas spomínaného obdobia nevyhla ani Štátna vedecká knižnica v Prešove (ďalej ŠVK), ale na druhej strane napriek ťažkostiam, s ktorými sa stretávala, v niektorých oblastiach svojej činnosti sa dokázala veľmi rýchlo prispôbiť zmeneným podmienkam a pružne na ne reagovať.

Ako som povedala, zmeny v spoločnosti sa dotkli Štátnej vedeckej knižnice na všetkých úsekoch jej práce a nie je možné v tomto príspevku podrobne sa venovať všetkým zmenám a ich dopadom. Prejavili sa nielen v klasickej knižničnej činnosti, ale v súvislosti s nástupom a rozvojom informačných technológií vznikali nové, dovtedy nepoznané úseky knižničnej práce, zavádzali sa nové postupy a procesy. Všetky tieto aktivity museli uskutočňovať knihovníci tzv. „kamennej knižnice,“

4 Bližšie Konceptia celoživotného vzdelávania v Slovenskej republike, dostupná na <http://www.minedu.sk/MIN/KaP/kap.htm>

ktorých prvoradou úlohou bolo zmeniť svoj prístup ku knižničnej práci, svoj pohľad na tradičné služby a potreby používateľského zázemia. Preto som sa rozhodla zhrnúť celú činnosť knižnice do troch hlavných oblastí, ktoré boli veľmi úzko prepojené:

1. *automatizácia knižničných procesov*

2. *knižničné fondy a služby*

3. *manažment a ľudské zdroje*

Tieto oblasti knižničnej práce sa navzájom ovplyvňovali, dopĺňali a istým spôsobom sa jedna v druhej odrážali, pretože žiadna z nich sa nemohla realizovať samostatne a izolovane, ale viac ako kedykoľvek predtým bola nevyhnutná ich spolupráca.

Automatizácia knižničných procesov

Deväťdesiate roky minulého storočia priniesli do nášho života nielen množstvo zmien v spoločensko-politickom živote, ale aj nové technológie. V prípade automatizácie a zavádzania výpočtovej techniky do knižníc si môže niekto povedať, že predsa nejaké počítače tu už boli aj pred r. 1989 a u vedeckých knižníc to nebola až taká prevratná novinka⁵. Dovolím sa však tvrdiť, že taký razantný nástup a rozvoj informačných a komunikačných technológií (ďalej IKT) a v takom rozsahu, ako sa realizoval v 90. rokoch a ako sa uskutočňuje aj v súčasnosti, si nikto nevedel predstaviť. Ruka v ruke s výpočtovou technikou nastúpili víťaznú cestu po slovenských knižniciach knižničné systémy a ďalší fenomén – internet.

ŠVK už v r. 1991 vypracovala koncepciu rozvoja automatizácie pod názvom *Informačný systém ŠVK*, zakúpila prvé 4 pracovné stanice (AT 289 a AT 389), prijala 1 zamestnanca na úsek automatizácie, začala s výstavbou siete Novell Advanced a súčasne získala knižničný systém CDS/ISIS na spracovanie katalogizačných záznamov nových dokumentov a na bibliografickú činnosť. Program bol distribuovaný zdarma, školenia pre pracovníkov sa realizovali v SNK v Martine a pre knižnicu to bol dôvod naučiť sa pracovať s niečím novým. V októbri bez zbytočného zdržiavania prešla katalogizácia na počítačové spracovanie bez toho, aby spracovávala záznamy duplicitne: elektronicky aj klasicky. Spracovanie prebiehalo vo výmennom formáte a počnúc rokom 1991 knižnica začala budovať elektronickú databázu knižničného fondu.

Podobne postupovala aj na úseku bibliografie, konkrétne pri excerptovaní článkov a tvorbe regionálnej a ukrajinskej článkovej databázy. Na úseku ukrajinskej, neskôr aj rusínskej bibliografie

⁵ Pozri napr. PROKOP, I., SLÍŽOVÁ, D: História automatizácie v Slovenskej národnej knižnici v Martine. In: *ITlib*, roč. 5, 2001, č. 3-4, ďalej KEKEŇÁKOVÁ, J.: [50 rokov automatizácie knižničných procesov v Slovenskej lekárskej knižnici](#). In: *ITlib*, roč. 5, 2001, č. 4, Štátna vedecká knižnica v Košiciach 1946-2006 / Zost. Štefánia Petercová. Košice : ŠVK, 2006. 60 s.

pokračovala v elektronickej podobe spolupráca na budovaní Slovenskej národnej bibliografie – Články. Modul akvizície CDS/ISIS bol distribuovaný prostredníctvom Centra vedecko-technických informácií v Bratislave a ŠVK už približne v r. 1993 uvažovala o jeho získaní. Nestalo sa. Jeho najväčšou nevýhodou bolo, že v tom čase nemal k dispozícii výpožičný modul a knižnica mala záujem čo najskôr poskytnúť elektronickú databázu používateľom a ukončiť evidenciu výpožičiek na nekonečné množstvo výpožičných lístkov.

Na základe vlastných skúseností zastávam názor, že systém CDS/ISIS bol pre knižnice začínajúce s elektronickým spracovávaním veľmi vhodný. Mal svoje nedostatky, ale pre ŠVK, ktorá dovtedy na spracovanie dokumentov používala písací stroj a rozmnožovacie blany, bol neoceniteľný. Jeho rešeršné možnosti boli úžasné a rovnako ho hodnotili a oceňovali aj používatelia. Tu musím podotknúť, že na Slovensku, ale aj v Čechách sa ihneď rozvinula aktivita v oblasti produkcie knižničných systémov a knižniciam boli ponúkané softvéry, ktoré mali priniesť kvalitatívne nové možnosti čo sa týka spracovania dokumentov, aj pokiaľ ide o poskytované služby. Do knižníc, ktoré sa snažili prispôsobiť veľkým zmenám, sa tak dostali rôzne knižničné systémy a tento stav bol neskôr v spracovaných materiáloch analyzovaný ako kritický vzhľadom na technickú a programovú nekompatibilitu, nízku úroveň kooperácie, nerozvinutú komunikačnú infraštruktúru a úplný nedostatok spoločne využívaných elektronických informačných zdrojov a služieb⁶.

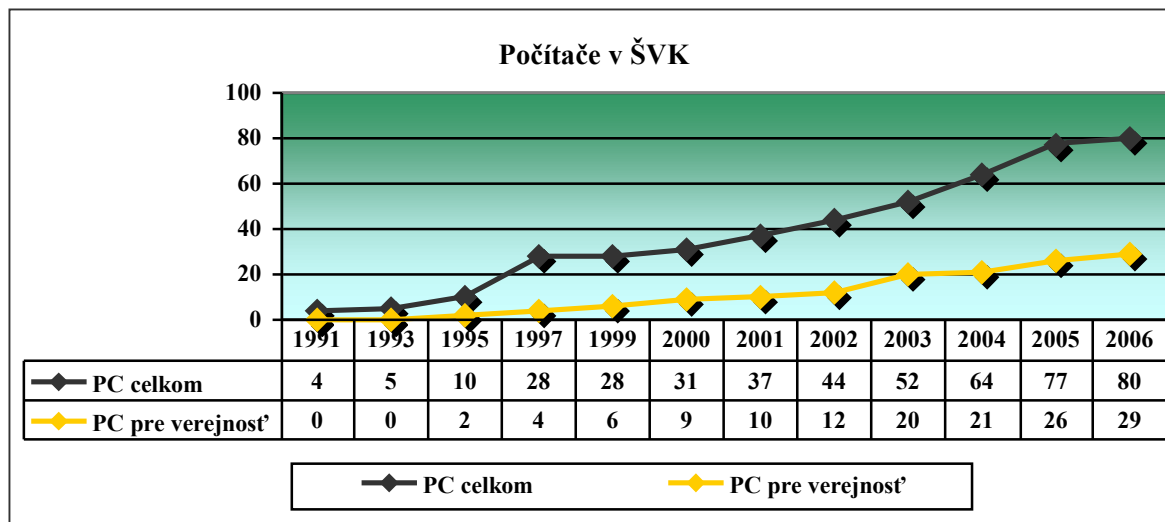
V r. 1993, kedy knižnica mala už dva roky automatizovaný úsek katalogizácie a bibliografie, sa vedenie knižnice rozhodlo zakúpiť a implementovať automatizovaný výpožičný systém dovtedy používaný len v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach. Naň mal neskôr nadväzovať nový modul akvizície a spracovania kníh, časom aj spracovanie seriálov a špeciálnych dokumentov, ktoré mali úplne nahradiť systém CDS/ISIS. Stalo sa tak v r. 1994, ŠVK zakúpila systém Neperiodické dokumenty (Dataflex) na spracovanie neperiodických dokumentov a neskôr aj katalóg na vyhľadávanie záznamov v tomto programe. Znova išlo len o čiastkové riešenie a po niekoľkoročných skúsenostiach práce s týmito softvérmi dnes môžeme povedať, že implementácia dvoch rôznych systémov v jednej knižnici spôsobovala problémy (rozdelenie knižničnej databázy a hlavne nejednotnosť pri vyhľadávaní záznamov). Na druhej strane automatizácia akejkoľvek činnosti bola krokom vpred a knižnici veľmi pomohla. ŠVK nakoniec predsa v r. 1999 zakúpila akvizičný modul systému CDS/ISIS, vyriešila kompatibilitu medzi ním a automatizovaným výpožičným systémom a začiatkom nového storočia sa snažila pripraviť projekt pre získanie kvalitného knižničného softvéru

6 SLÍŽOVÁ, D., PROKOP, I. 1996. *Program elektronizácie knižníc ako súčasť rozvoja informačných sietí SR*. Martin : Slovenská národná knižnica-Matica slovenská, 1996. 12 s.

Projekt elektronizácie knižníc ako súčasť rozvoja informačných sietí SR. Bratislava : Katedra informatiky a výpočtovej techniky FEI STU, 1999. 38 s. Dostupné na <http://www.ulib.sk/UMKIS/elektron.htm>

pre všetky knižničné činnosti. Situácia sa napokon pre knižnicu vyriešila prijatím Programu elektronizácie knižníc Slovenska, realizáciou projektu KIS3G a výberom integrovaného knižnično-informačného systému Virtua, ktorý ŠVK v plnej miere implementovala v r. 2005.

Graf č. 1 dokladuje prudký nárast výpočtovej techniky v knižnici (1991-2006):

Graf. č. 1

Automatizácia v knižnici - to nebol len knižničný systém a automatizácia knižničných procesov. Bolo nevyhnutné automatizovať celú ekonomickú agendu, od zamestnancov sa očakávalo, že budú zvládať aj iné počítačové programy a aplikácie ako T 602, AmiPro, neskôr balík aplikácií Microsoft Office. Žiaľ, knižnica nikdy nevypracovala koncepciu vzdelávania vlastných zamestnancov v tejto oblasti a získavanie nových znalostí bolo ponechané na dobrovoľné učenie sa. V mnohých prípadoch nezaujímali pracovníkov, nevytvorené vhodné podmienky zo strany knižnice a teda nedostatok počítačových zručností spôsobovali neskôr ťažkosti pri práci.

Knižničné fondy a služby

Akvizičná politika je jednou z najdôležitejších činností ŠVK a knižnica si dávala záležať na proporcionálnom a efektívnom rozdelení finančných prostriedkov za zakúpené informačné zdroje, pričom musela brať do úvahy nielen univerzálnosť knižnice na jednej strane a špecializáciu na strane druhej, ale predovšetkým zmenené používateľské zázemie, jeho požiadavky a potreby v novej spoločenskej situácii. Hoci sa môže zdať, že na úseku akvizície nenastali v nových podmienkach prevratné zmeny, predsa sa musela aj táto oblasť knižničnej činnosti nimi zaoberať. Jednou z nich bolo získavanie nových druhov dokumentov, resp. dokumentov na nových nosičoch: od diskiet až po online prístupy k elektronickým informačným zdrojom.

Zmenou spoločenských a politických podmienok a nástupom trhového hospodárstva nastala v oblasti akvizície dokumentov do knižničného fondu úplne iná situácia. K tomu čoskoro pristúpila aj nová situácia v dôsledku rozdelenia Česko-Slovenska na dva samostatné suverénne štáty. Kým dovtedy existovala takpovediac jednotná distribúcia domácej a zahraničnej literatúry v podobe dvoch štátnych podnikov Slovenská kniha (kde bola k dispozícii samozrejme aj česká produkcia) a Zahraničná literatúra, príp. 1-2 distribučné firmy, ktoré zabezpečovali dovoz knižnej a časopiseckej produkcie zo západnej Európy a zo zámoria, začiatkom 90. rokov bolo potrebné sa vyrovnáť s prudkým nárastom množstva vydavateľstiev a s rozdelením republiky.

Akvizícia dokumentov do fondu nadobudla v ŠVK iný charakter⁷. Knižnica v r. 1990 získala právo povinného výtlačku na knižnú i časopiseckú produkciu, čo predstavovalo spolu s nárastom vydavateľstiev veľké množstvo dodaných dokumentov, ktoré bolo treba spracovávať. Na to nebola pripravená a zo začiatku musela spracovanie zvládať bez použitia výpočtovej techniky. Aj preto sa snažila o čo najrýchlejšie spustenie elektronického spracovania dokumentov. Rovnako akvizícia dokumentov nákupom musela prebiehať úplne inak ako predtým. Bolo potrebné získavať informácie o vydaných dokumentoch z rôznych zdrojov, porovnávať ich, overovať ich existenciu v knižničnom fonde, intenzívnejšie spolupracovať s oddelením služieb, sledovať vypožičiavanie získaných knižničných jednotiek, ich relevantnosť pre potreby používateľov. Pri akvizícii sa stávalo, že boli zakúpené v ďalších exemplároch tie dokumenty, ktoré už boli vo fonde vo viacerých kusoch, pretože nebolo možné pamätať si všetky objednávky a predovšetkým pri osobných návštevách kníhkupectiev všetky predošlé nákupy.

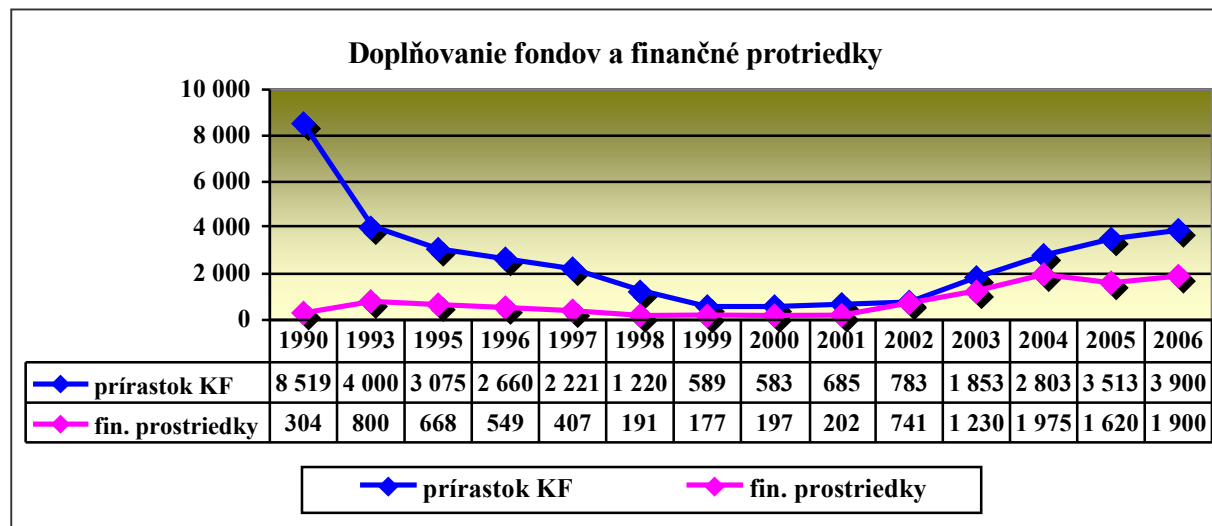
Knižnica si v r. 1994 z mimorozpočtových zdrojov zadovážila prenosný počítač – notebook, aby eliminovala multiplicity pri osobných návštevách kníhkupectiev (virtuálne kníhkupectvá sa rozvinuli až koncom 90. rokov). Zvyšovanie cien a znižovanie finančných prostriedkov bol dôvod, prečo knižnica ustúpila od nákupu multiplikatív v takej miere ako sa to realizovalo v predošliach rokoch. Stanovila zásadu maximálne 6 exemplárov z jedného dokumentu slovenskej proveniencie, pričom v tomto množstve bol zahrnutý aj povinný výtlačok. Dnes je notebook neodmysliteľným pracovným nástrojom pri akvizícii kníh a špeciálnych dokumentov, ktorý slúži hlavne pri realizácii akvizície mimo priestorov knižnice – na knižných výstavách, veľtrhoch, ale aj v kamenných kníhkupectvách.

Prepojenie jednotlivých oblastí knižničnej činnosti spomínané v úvode sa výrazne prejavuje aj v akvizícii. Výsledkom kvalitnej akvizíčnej politiky je požičiavanie získaných knižničných jednotiek, pričom v novom systéme je k dispozícii okamžitá informácia o stave dokumentu, o intenzite transakcií, resp. o tom, či počet exemplárov vo fonde je postačujúci. Tieto možnosti softvéru

⁷ Bližšie o akvizícii v ŠVK ZÁVADSKÁ, V.: K aktuálnym otázkam a problémom akvizície KF v štátnej vedeckej knižnici v Prešove. In: *Bulletin SAK*, roč. 12, 2004, č. 2, s. 16-19

v súčasnosti akvizíciu výrazne zlepšujú a finančné prostriedky knižnice sú vynakladané oveľa efektívnejšie ako v minulosti⁸.

Graf č. 2 podáva prehľad o zakúpených prírastkoch a finančných prostriedkoch vynakladaných na nákup knižničných fondov dokladuje graf za roky 1990-2006

Graf č. 2

Bezprostredne na akvizíciu a spracovanie nadväzujú služby, ktoré sa museli rovnako prispôbovať zmeneným podmienkam ako ostatné činnosti. Novým prvkom, s ktorým sa stretli knihovníci v službách, bola počítačová gramotnosť používateľov, ktorá aspoň zo začiatku bola na vyššej úrovni. Knihovníci formou samovzdelávania, účasťou na rôznych školeniach a seminároch, absolvovaním dištančného vzdelávania, workshopov museli dokázať, že ovládajú prácu s počítačmi a internetom minimálne tak dobre ako návštevníci knižnice. Služby začali získavať nový rozmer. Elektronická databáza knižničného fondu bola od r. 1994 sprístupnená verejnosti v priestoroch knižnice, o tri roky neskôr knižnica umiestnila na internete svoju webovú stránku a od r. 2002 vlastný online katalóg.

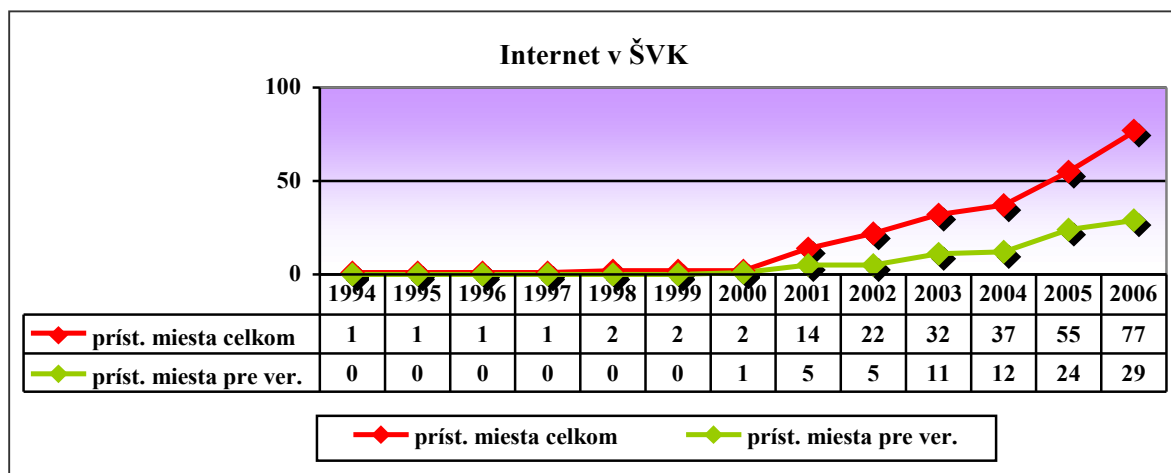
Nástupom internetu a elektronických informačných zdrojov sa knihovníci museli uberať iným smerom. Nepísané pravidlo, že knihovník nemusí vedieť všetko, ale musí vedieť, kde má informácie hľadať, musí sa zorientovať v množstve informácií, musí vedieť selektovať a poskytnúť relevantné informácie, po nástupe internetu začalo platiť ešte viac ako v minulosti. ŠVK v r. 1994 realizovala prístup na internet už formou dial-up pripojenia (akademická dátová sieť cez uzol UPJŠ) v snahe využívať služby elektronickej pošty a pre verejnosť sprístupnila internet v r. 1997 tiež cez dial-up, ale s využitím služieb iného poskytovateľa. Nové storočie prinieslo nové aktivity knižnice v oblasti sprístupnenia internetu a elektronických informačných zdrojov:

⁸ Prehľad poskytuje nasledovný graf, príp. Správy o činnosti ŠVK, Výročné správy ŠVK

- zriadenie nových študovní,
- sprístupnenie internetu cez mikrovlnné pripojenie
- získanie prístupu k elektronickým databázam online alebo na CD.

Dnes je prístup na internet neodmysliteľnou súčasťou poskytovaných služieb a online katalóg knižničného fondu cez integrovaný knižnično-informačný systém Virtua umožňuje realizovať služby, ktoré knižnica napriek snahám doteraz nevedela poskytnúť.

Graf č. 3 dokladuje vývoj sprístupňovania internetu pre zamestnancov a verejnosť (1991-2006):

Graf. č. 3

Nedá mi, aby som nevyzdvihla služby knižnice na úseku medziknižničných služieb. Kvalitná akvizičná politika sa totiž v posledných rokoch prejavila rapídny nárastom žiadaniek a vzostupom výpožičiek realizovaných na úseku MVS. Myslím si však, že akvizícia v ŠVK bola vždy na dobrej úrovni, ale do popredia sa dostal jej knižničný fond práve zapojením knižnice do projektu KIS3G a implementáciou KIS Virtua, ktorý umožnil sprístupniť ho v rámci celého Slovenska oveľa intenzívnejšie ako predošlý online katalóg knižnice.

Manažment a ľudské zdroje

Pred knižnicou stáli v oblasti manažmentu nové úlohy – projekty. V tomto smere postupovala knižnica dosť pomaly a prvé projekty vypracovala, podala a realizovala až na prelome storočí. Všetky sa týkali zriadenia nových študovní a zavedenia nových služieb. Je ťažké dnes posúdiť, prečo sa tak stalo a prečo sa ŠVK nesnažila pripojiť ku knižniciam, ktoré už boli účastníkmi, resp. neskôr sa stali účastníkmi projektu CASLIN. Jedným z dôvodov možno bolo to, že od r. 1989 sa vo funkcii riaditeľa vystriedalo 5 osôb a každý z nich mal vlastné predstavy o fungovaní vedeckej knižnice a jej zapájaní

sa do externých aktivít.

Pravdepodobnou príčinou slabého zapájania sa do projektov v priebehu 90. rokov boli aj zlé priestorové podmienky pre prácu knižnice. ŠVK v období „nežnej revolúcie“ stála pred rekonštrukciou veľkého objektu v centre mesta. Pripravovala sa projektová dokumentácia na jeho obnovu, ktorá mala vyriešiť jej problémy, ale pre nedostatok financií sa rekonštrukcia nerealizovala a knižnica prišla o možnosť existovať v dôstojnejších podmienkach. Skutočne zlú priestorovú situáciu dokumentuje časté sťahovanie. Od r. 1989 sa knižnica, resp. jej časti – oddelenia alebo sklady knižničného fondu – sťahovala 8-krát!. Dôvody boli rôzne: reštitúcie, využitie priestorov skladov na iné účely, odpredaj časti knižničných priestorov do súkromných rúk, ale najčastejšie výpoveď z prenajatých priestorov.

Pre knižnicu nebolo šťastné najmä obdobie, keď sa riešilo nové územné členenie – rok 1996. V tom čase sa oddelenie služieb nachádzalo v objekte patriacemu orgánu štátnej správy a bolo teda pochopiteľné, že novozriadený krajský úrad využije budovu pre vlastné potreby. Knižnica, ktorá prešla pod zriaďovateľskú pôsobnosť práve nového krajského úradu, dostala do správy iný štátny objekt a po 44 rokoch sa oddelenie služieb muselo vysťahovať z centra mesta, čo verejnosť pociťovala veľmi negatívne. ŠVK sa vyrovnala s touto skutočnosťou a plánovala svoje vtedajšie i budúce aktivity v nových priestoroch. Vzhľadom na to, že nadobudnutý objekt bol čiastočne prenajatý, musela knižnica čakať na ukončenie prenájmu. Žiaľ, skôr než sa tak stalo a bolo možné uvažovať o rozšírení služieb, jedna samostatná časť objektu bola odpredaná nájomníkovi (súkromnej firme), rovnako ako časť priestorov v centre mesta, kde sídlia ostatné oddelenia a úseky.

Myslím, si, že spoločenské zmeny veľmi výrazne ovplyvnili personálnu politiku v knižniciach (aj v ŠVK v Prešove), teda všetko, čo sa týka zamestnancov knižníc, vzdelávania knihovníkov, spoločenského ocenenia a mzdového ohodnotenia ich práce, zamestnanosti v knižniciach, výchovy budúcich knihovníkov atď. Pozitívnym činom bolo prijatie zákona o knižniciach, ktorý reagoval na zmeny v spoločnosti a upravil postavenie, práva a povinnosti knižníc a ich zriaďovateľov. Rovnako pozitívne bolo prijatie zákona o verejnej službe, resp. zákonov o výkone práce vo verejnom záujme. Za zvlášť chvályhodné považujem presadenie odmeňovania knihovníkov podľa osobitných tabuliek. Napriek týmto skutočnostiam mám pocit, že knihovníci nedosahujú tú odbornú úroveň ako kedysi. Dlhoroční knihovníci odchádzajú do dôchodku, ale v mnohých prípadoch ich nemá kto nahradiť. Je treba hovoriť o kvalifikovanosti a kompetentnosti nových zamestnancov knižníc, o kvalifikovanosti knihovníkov, ktorá je veľmi dôležitá pri poskytovaní informácií každého druhu.

Od ukončenia činnosti Strednej knihovníckej školy v Košiciach je vo všetkých knižniciach východoslovenského kraja akútny nedostatok odborníkov – knihovníkov. Ani možnosti

stredoškolského štúdia na Súkromnej strednej odbornej škole v Prešove v študijnom odbore Informačné systémy a služby – knihovníctvo a vedecké informácie nedávajú veľa nádeje na získanie kvalifikovaných knihovníkov so stredoškolským vzdelaním, keďže škola nemá tradíciu vo výchove absolventov tohto odboru a záujem oň je, aspoň nateraz, nulový. Snáď budú uspokojené potreby ŠVK, keď ukončia svoje štúdium prví absolventi bakalárskeho študijného programu Knižničné a informačné štúdiá na Fakulte humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity, ak však budú ochotní pracovať v knihovníctve, ktoré je v spoločenskom aj ekonomickom ohodnotení na veľmi nízkej úrovni.

Počas posledných 15 rokov sa v knižnici vykryštalizovali nové pracovné pozície a funkcie, mnohé z činností dostali novú podobu. Referenčné a konzultačné služby, informačná výchova, propagácia služieb, organizovanie podujatí pre verejnosť i pre odbornú komunitu museli prejsť transformáciou, v rámci ktorej majú informačné technológie veľmi dôležité miesto. Pod vplyvom týchto zmien sa museli zákonite meniť aj knihovníci a rovnaké nároky boli kladené aj na nových pracovníkov knižnice. Tu sa však prejavoval nedostatok kvalifikovaných, resp. vhodných a schopných ľudí vždy, keď knižnica hľadala nového zamestnanca a jej snahy často stroskotávali pri otázke platových náležitostí. Knižnica s tým, čo ponúka v rámci zákona za prácu, nemôže po finančnej stránke konkurovať iným sféram, ani iným povolaniam, a to nehovorím už iba o odborných zamestnancoch, ale aj o zamestnancoch vykonávajúcich manuálne a remeselné práce.

Čo dodať na záver...

Zmeny, ktoré sa udiali na Slovensku od r. 1989, Štátnej vedeckej knižnici v Prešove niečo dali a niečo vzali – asi ako každej knižnici. V každom prípade si myslím, že pozitívnych prvkov je oveľa viac. Napriek veľkému hendikepu, ktorý knižnica má v podobe roztrúsených objektov, neefektívnej a neekonomickej prevádzky a nedostatku zamestnancov, prijíma nové výzvy a v rámci svojich možností sa na ne snaží reagovať. Znesie porovnanie s inými knižnicami najmä na úseku akvizície a spracovania dokumentov, keďže patrí medzi hlavných prispievateľov do databázy Slovenskej knižnice, rovnako úsek bibliografickej činnosti, práca s historickými tlačami a medziknižničné výpožičné služby sú oblasti, kde má ŠVK významné postavenie.

Možno súhlasiť s kolegynou Danielou Bírovou, ktorá stručne, ale veľmi dobre vystihla, v čom sú najväčšie „boľáčky“ slovenského knihovníctva a pritom dáva návod ako ich liečiť, teda čo zmeniť a ako zmeniť⁹. Rovnako Milan Regec naznačil ako rýchlo môže internet zatieniť knižnice a ich význam, ak si neuvedomia, aké nové úlohy pred nimi stoja v digitálnom storočí¹⁰.

9 Viac BIROVÁ, D.: Zmenila sa spoločnosť – zmenia sa aj knižnice?. In: *Bulletin SAK*, roč. 14, 2006, č. 4, s. 37-39

10 Bližšie REGEC, M.: Najväčší poklad knižnice. In: *ITlib*, roč. 9, 2006, č. 1, s. 23-24

21. storočie je aj pre ŠVK storočím nových možností. V súvislosti s plánmi účelovej budovy knižnice sú pred jej knihovníkov postavené nové úlohy, pre ktoré možno použiť termín „otvorená knižnica“ – knižnica, do ktorej bude mať prístup každý záujemca o kvalitné, relevantné a rýchlo dostupné informácie. V súvislosti s mottom IFLA, ktoré hovorí o knižniciach ako dynamických motoroch pre znalostnú a informačnú spoločnosť, je potrebné v budúcnosti myslieť na knižnicu, ktorej úspech...*stojí na jej kvalifikovaných a vzdelaných pracovníkoch a práve do ich rastu by sa malo investovať čo najviac rozvojových prostriedkov. Knižovníci sú skutočnými pokladmi knižnice*¹¹.

Svoj príspevok končím obrázkom, ktorý v súčasnosti zamestnáva myseľ všetkých knihovníkov prešovskej vedeckej knižnice a chcem vysloviť nádej, že tento obrázok sa čo najskôr pretaví do konkrétnej hmatateľnej budovy s modernými technológiami, kvalitnými službami, dostupnými informáciami a hlavne, že to bude miesto úspešného spojenia pokladov minulosti, informačnej súčasnosti a digitálnej budúcnosti.

Použitá literatúra:

1. JANOVSÁ, D.: Memorandum o celoživotnom vzdelávaní. In: *ITlib*, roč. 8, 2004, č. 3, s. 15-18. ISSN 1335-793X. Dostupné na <http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib043/janovska.htm>
2. EBLIDA informuje. In: *Bulletin SAK*, roč. 10, 2002, č. 2, s. 70-76. ISSN 1335-7905. Dostupné na http://www.sakba.sk/bulletin/bull2/bulletin_r.html
3. Konceptia celoživotného vzdelávania v Slovenskej republike.
Dostupné na <http://www.minedu.sk/DVZ/VDOC/vdoc.htm>
4. KIMLIČKA, Š.: Informatizácia slovenských knižníc v roku 2000 a systémové zabezpečenie knižnično-informačného systému. In: *INFOS 2001*. Bratislava : CVTI SR, 2001. s. 26-34.

¹¹ Tamže, s. 23-24

Dostupné na <http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib012/kimlicka.htm>

5. PROKOP, I. – SLÍŽOVÁ, D.: História automatizácie v Slovenskej národnej knižnici v Martine. In: *ITlib*, roč. 5, 2001, č. 3-4. ISSN 1335-793X.

Dostupné na <http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib013/historia.htm>

a <http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib014/martin.html>

6. KEKEŇÁKOVÁ, J.: [50 rokov automatizácie knižničných procesov v Slovenskej lekárskej knižnici](#). In: *ITlib*, roč. 5, 2001, č. 4. ISSN 1335-793X.

Dostupné na <http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib014/50slk.html>

7. Štátna vedecká knižnica v Košiciach 1946-2006. Zost. Štefánia Petercová. Košice : ŠVK, 2006. 60 s.
8. Štátna vedecká knižnica Prešov 1952-2002. Zost. Anna Hudáková. Prešov : Štátna vedecká knižnica, 2002. 40 s.
9. ZÁVADSKÁ, V.: K aktuálnym otázkam a problémom akvizície KF v Štátnej vedeckej knižnici v Prešove. In: *Bulletin SAK*, roč. 12, 2004, č. 2, s. 16-19. ISSN 1335-7905

Dostupné na <http://www.sakba.sk/bulletin/bull.html>

10. REGEC, M.: Najväčší poklad knižnice. In: *ITlib*, roč. 9, 2006, č.1, s. 23-24, ISSN 1335-793X.

Dostupné na <http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib061/regec.htm>>

11. BIROVÁ, D.: Zmenila sa spoločnosť – zmenia sa aj knižnice?. In: *Bulletin SAK*, roč. 14, 2006, č. 4, s. 37-39. ISSN 1335-7905 Dostupné na

<http://www.sakba.sk/bulletin/2006/bull4/hirova.pdf>